

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АЛФІМОВА АННА ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 339.371:004(477)

**СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК СИСТЕМИ
ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Міжнародному науково-технічному університеті імені академіка Юрія Бугая, м. Київ.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
ЖАВОРОНОК Артур Віталійович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича Міністерства освіти
і науки України,
доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів
та фінансового посередництва.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ГАЛЬЦОВА Ольга Леонідівна,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя,
завідувач кафедри національної економіки,
маркетингу та міжнародних економічних відносин;

доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
ШАПОШНИКОВ Костянтин Сергійович,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Міністерства освіти і науки України, м. Київ,
начальник відділу науково-дослідної роботи
та атестації наукових кадрів.

Захист відбудеться «25» листопада 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «22» жовтня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сфера торгівлі є однією з ключових складових національної економіки. Активне поширення інформаційних технологій сприяло трансформації цієї сфери та розвитку системи електронної комерції. Саме цей вид комерції на сьогодні відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку сфери торгівлі, створенні нових робочих місць та функціонуванні національних інноваційних систем. Вихід системи електронної комерції на перший план обумовлений низкою об'єктивних факторів, таких як: поглиблення процесів диджиталізації та становлення цифрової економіки в усьому світі, поширення Covid-19, підвищення цінності часу тощо. Вплив окреслених чинників спричинив зміни в споживчій поведінці економічних суб'єктів, трансформації зазнають процеси купівлі та продажу товарів і послуг, підвищуються вимоги до інформатизації підприємств, що стає об'єктивною умовою забезпечення їх конкурентоспроможності.

Проте розвиток системи електронної комерції в Україні уповільнюється низкою проблем, а саме: макроекономічною нестабільністю; високим рівнем тіньової економіки; відсутністю ефективного оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють у системі електронної комерції; недостатньою кількістю кваліфікованих кадрів; низьким рівнем цифрової грамотності в суспільстві тощо. Відповідно особливої актуальності набувають питання пошуку нових методів та інструментів регулювання системи електронної комерції, формування концептуальних підходів до розробки й реалізації стратегії її розвитку.

Питанням функціонування та розвитку системи електронної комерції присвячені наукові праці вітчизняних учених, а саме: В. Арцибасова, А. Берка, Н. Борейко, О. Воробйової, О. Желіховського, Т. Затонацької, Ю. Коваленко, Р. Лавренюка, М. Макарової, С. Маловичко, О. Скидана, І. Трубіна, О. Хамули, А. Чучковської, О. Шалевої, О. Шовкової, О. Юдіна, а також зарубіжних науковців: Н. Банди (N. Banda), Б. Гаура (B. Gaur), І. Д'Адама (I. D'Adamo), Р. Франтішека (P. František), Ю. Чжен (Yu. Zheng), Ч. Чень (Zh. Chen), Б. Шарми (B. Sharma). Стратегічні питання розвитку галузей та секторів національного господарства розглянуто в публікаціях О. Гальцової, Ж. Дерій, С. Захаріна, В. Маргасової, О. Покатаєвої, В. Порохні, Н. Ткаленко, О. Трохимець, К. Шапошникова та ін. Роль електронної комерції в розвитку економіки розкрито в дослідженнях Н. Дмитрієвої, А. Жаворонка, В. Зосімова, О. Омельченка, Ю. Сафонова.

Водночас теоретичні, методичні та практичні положення щодо формування, розвитку й ефективного функціонування системи електронної комерції як цілісного об'єкта, якому притаманні власні функції та закономірності розвитку, на сьогодні залишаються недостатньо вивченими й вимагають подальших наукових пошуків. Наукового обґрунтування потребують також підходи до регулювання цієї системи та концептуальні основи розробки й реалізації відповідних стратегій розвитку, що передбачає створення сприятливого інституційного середовища.

Актуальність, складність, практична важливість та недостатня опрацьованість окреслених проблем обумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету, завдання, структуру та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертацію виконано в межах планів науково-дослідних робіт Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая за темами: «Підвищення ефективності структури економічних систем на різних рівнях функціонування» (номер державної реєстрації 0118U001589), у межах якої авторкою конкретизовано сутність таких дефініцій, як «електронна комерція», «система електронної комерції», обґрунтовано структуру зазначеної системи; «Тренди модернізації систем управління економікою» (номер державної реєстрації 0118U001589), де дисертанткою визначено та описано стратегічну роль електронної комерції в розвитку національної економіки.

Мета й завдання дослідження. *Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних засад та розробка науково-практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку системи електронної комерції в Україні.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- обґрунтувати сутність системи електронної комерції, визначити її функції та роль у розвитку національної економіки;
- дослідити теоретичні положення функціонування системи електронної комерції, визначити принципи її розвитку;
- проаналізувати тенденції розвитку системи електронної комерції в Україні та їх відповідність сучасним світовим трендам;
- визначити основні бар'єри розвитку системи електронної комерції в Україні;
- систематизувати концептуальні основи функціонування механізму стратегічного розвитку системи електронної комерції;
- запропонувати комплекс стратегічних заходів активізації розвитку системи електронної комерції в Україні.

Об'єкт дослідження – процеси стратегічного розвитку системи електронної комерції.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та прикладних положень стратегічного розвитку системи електронної комерції.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, такі як: *контент-аналіз, синтез, індукція та дедукція* – для дослідження категоріального апарату, а саме уточнення змісту таких дефініцій, як «електронна комерція», «система електронної комерції» (підрозділи 1.1, 1.2); *системний підхід* – для визначення передумов формування системи електронної комерції, її основних функцій, принципів функціонування й розвитку (підрозділ 1.3); *статистичний та індексний аналіз* – для виокремлення й опису сучасних світових тенденцій стратегічного розвитку системи електронної комерції, вітчизняних реалій функціонування такої системи (підрозділи 2.1, 2.2); *узагальнення та систематизації* – для визначення й аналізу базових бар'єрів забезпечення стратегічного розвитку системи електронної комерції (підрозділ 2.3);

компаративний аналіз, абстрагування й групування – для обґрунтування стратегічних заходів з розвитку системи електронної комерції (підрозділи 3.1, 3.2); *економетричне моделювання* – для встановлення залежностей між базовими параметрами розвитку системи електронної комерції та макроекономічними показниками (підрозділ 3.3); *графічний* – для наочного подання результатів наукового дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові та законодавчі акти України з питань функціонування системи електронної комерції, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері розвитку електронної комерції, статистичні дані Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Національного банку України, аналітичні матеріали Статистичної служби Європейського Союзу (Eurostat), Світового банку (The World Bank), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), інформаційні ресурси мережі Інтернет, особисті спостереження та розрахунки дисертантки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та розробці науково-практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку системи електронної комерції в Україні. Найбільш суттєві результати, які характеризують наукову новизну роботи, полягають у такому:

удосконалено:

– комплекс принципів розвитку системи електронної комерції, перелік яких, на відміну від вже відомих підходів, був розширений принципом інфраструктурної обумовленості, зміст якого полягає у необхідності стимулювання розвитку окресленої системи не лише через впровадження заходів прямої дії для підвищення ефективності її функціонування, але і розробки напрямків непрямого впливу для удосконалення інституційного середовища функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, які виконують роль інфраструктурних компонентів і сприяють розбудові зазначеної системи;

– наукові підходи до визначення напрямків впливу системи електронної комерції на розвиток національної економіки. Авторський підхід відрізняється розподілом напрямків на: макросистемні; мікросистемні та інфраструктурні. Це дозволяє поглибити розуміння ролі системи електронної комерції у функціонуванні національної економіки та враховувати отримані наукові результати при обґрунтуванні стратегічних напрямків розвитку такої системи;

– науково-методичний підхід до обґрунтування пріоритетних заходів стратегічного розвитку системи електронної комерції, який, на відміну від інших, ґрунтується на використанні методології кореляційно-регресійного аналізу. Використання такого аналізу дозволило побудувати однофакторні кубічні економетричні моделі впливу макроекономічних параметрів, показників розвитку інфраструктурних об'єктів на обсяги роздрібною торгівлі, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет, та визначити базові передумови для забезпечення ефективного функціонування системи електронної комерції;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат у частині уточнення змісту дефініції «електронна комерція», що здійснено на основі виокремлення та систематизації наукових підходів (функціональний, інтерактивний, структурний, компонентний, статичний) до розгляду цієї дефініції, аналіз сутності яких дозволив запропонувати наступне її трактування: електронна комерція – окремий вид електронного бізнесу, сутність якого полягає у формуванні та розвитку господарських відносин між економічними агентами у процесі продажу, придбання товарів та послуг за допомогою мережі Інтернет, використання цифрових технологій маркетингу для їх збуту, електронних систем для оплати їхньої вартості з метою задоволення попиту на такі товари та послуги і для отримання прибутку;

– наукові підходи до розгляду сутності категорії «система електронної комерції», зміст якої було визначено за допомогою використання методології системного підходу і, на відміну від вже відомих підходів, запропоновано розглядати її як сукупність відносин між економічними суб'єктами, що виникають у процесі продажу, купівлі товарів та послуг за допомогою мережі Інтернет, реалізації інших господарських операцій для розвитку таких відносин, яка взаємодіє з елементами зовнішнього середовища, реалізує власні, притаманні лише їй функції, має єдину мету існування – задоволення попиту на товари та послуги й отримання прибутку. Це дозволило поглибити теоретичні основи функціонування системи електронної комерції через виділення передумов її формування, функцій, принципів розвитку;

– теоретичні положення формування механізму стратегічного розвитку системи електронної комерції в частині визначення мети, функцій, методів, інструментів, принципів такого механізму. Новизна авторського підходу полягає в тому, що перелік принципів був розширений наступними: детінізації та системного стимулювання. Це дозволило удосконалити теоретико-методичну основу механізму та сприятиме підвищенню якості інституціоналізації розвитку системи електронної комерції з урахуванням інтересів всіх стейкхолдерів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в доведенні основних положень, викладених у дисертації, до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій щодо забезпечення стратегічного розвитку системи електронної комерції. Результати дисертаційної роботи впроваджені в діяльність: ПрАТ «Пологівський олійноекстрактний завод» у частині уточнення переваг розвитку системи електронної комерції для суб'єктів підприємницької діяльності, систематизації результатів аналізу світового досвіду розбудови окресленої системи та її впливу на рівень конкурентоспроможності підприємств різних сфер та галузей національного господарства (довідка № 876/1/04 від 21.05.2021); КС «Освіта» Київського національного університету імені Тараса Шевченка при розробці стратегічних напрямків власного розвитку з урахуванням результатів аналізу зміни моделі поведінки споживачів при купівлі товарів і послуг за допомогою мережі Інтернет та впливу такого виду комерції на схильність споживачів використовувати кредитні кошти фінансових установ (довідка

№ 20/05/21/3 від 20.05.2021); Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, а саме поглиблення теоретичних положень функціонування системи електронної комерції, опис її структури з метою пошуку та систематизації базових детермінантів розбудови такої системи, конкретизації інституційних положень їх ефективного упровадження, що знайшло відображення в наукових проєктах університету (довідка № 02/00246-а від 20.05.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним дослідженням, в якому розкрито авторський підхід до поглиблення теоретичних і методичних положень функціонування системи електронної комерції та розробки прикладних засад забезпечення її стратегічного розвитку в Україні. Наукові результати, розробки, висновки та рекомендації, які викладені в роботі й виносяться на захист, одержані авторкою особисто. Авторський внесок у працях, опублікованих у співавторстві, конкретизовано в списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати, що викладені в дисертації, оприлюднені на п'яти міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Corporate governance: strategies, technology, processes» (м. Лейпциг, 2018 р.); «Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive Environment» (м. Ле-Ман, 2019 р.); «From the Baltic to the Black Sea: the formation of modern economic area» (м. Рига, 2020); «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» (м. Чернігів, 2020 р.); «Development of socio-economic systems in a global network environment» (м. Ле-Ман, 2021).

Публікації. Основні результати дисертації викладено в 11 наукових працях, з яких: 1 – стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні; 5 – статті в наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 5 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 4,2 друк. арк., особисто автору належить 3,87 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (до першого розділу – 90 найменувань, до другого – 39, до третього – 43), 4 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з них основний текст – 158 сторінок, анотація – 15 сторінок, перелік використаних джерел – 19 сторінок, додатки – 20 сторінок. Текст дисертації містить 10 таблиць та 45 рисунків на 29 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами; визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет і методи; відображено новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію й публікації.

У *першому розділі* – «**Теоретико-методичні основи стратегічного розвитку системи електронної комерції**» – розкрито сутність системи електронної комерції, визначено її структуру, компонентний склад; виокремлено

та описано функції, принципи функціонування й розвитку; конкретизовано методику дослідження стану такої системи.

Розвиток системи електронної комерції є невід'ємною складовою еволюції національної економіки будь-якої країни. Саме розуміння важливості забезпечення активного функціонування цього виду комерції для господарства країни обумовлює доцільність ґрунтовного вивчення цієї системи.

Аналіз наукових концепцій та підходів до розгляду сутності електронної комерції дав змогу встановити наявність їх поліваріантності в дослідженні цієї дефініції. У дисертаційній роботі за допомогою контент-аналізу ідентифіковано наукові підходи до розгляду цієї дефініції та проведено їх групування. У підсумку виокремлено такі концептуальні підходи до розгляду змісту категорії «електронна комерція»: функціональний, інтерактивний, структурний, компонентний, статичний. Запропоновано авторське розуміння змісту досліджуваної категорії, а саме: електронна комерція – окремий вид електронного бізнесу, сутність якого полягає у формуванні та розвитку господарських відносин між економічними агентами в процесі продажу, придбання товарів і послуг за допомогою мережі Інтернет, використання цифрових технологій маркетингу для їх збуту, електронних систем для оплати їхньої вартості з метою задоволення попиту на такі товари та послуги й для отримання прибутку.

Обґрунтовано необхідність використання системного підходу до поглиблення теоретичних та методичних положень функціонування системи електронної комерції. Це дало змогу розглянути сукупність економічних відносин, які пов'язані з процесами купівлі та продажу товарів і послуг через мережу Інтернет як цілісний, єдиний об'єкт пізнання. У результаті такого аналізу запропоновано розглядати систему електронної комерції як сукупність відносин між економічними суб'єктами, що виникають у процесі продажу, купівлі товарів та послуг за допомогою мережі Інтернет, реалізації інших господарських операцій для розвитку таких відносин, яка взаємодіє з елементами зовнішнього середовища, реалізує власні, притаманні лише їй функції, має єдину мету існування – задоволення попиту на товари та послуги й отримання прибутку. Графічну візуалізацію системи електронної комерції подано на рис. 1.

Враховуючи сутність системи електронної комерції, результати аналізу її впливу на розвиток національної економіки, у дисертаційній роботі виділено та згруповано напрями такого впливу, а саме запропоновано такі групи: *макросистемні* – ефекти, які отримує економіка країни загалом від активного розвитку системи електронної комерції; *мікросистемні* – переваги та недоліки, які система електронної комерції може продукувати для окремих типів суб'єктів підприємницької діяльності; *інфраструктурні* – загальні імпульси розвитку, які формує зазначена система для активної розбудови суміжних секторів та галузей економіки, які є невід'ємною частиною функціонування такої системи, але не входять до її складу (логістичні, інформаційні системи тощо). Проведення такого дослідження дало змогу узагальнити основні переваги й загрози, які може створювати система електронної комерції для розвитку національного

господарства, та врахувати отримані результати при розробці заходів з активізації функціонування такої системи.

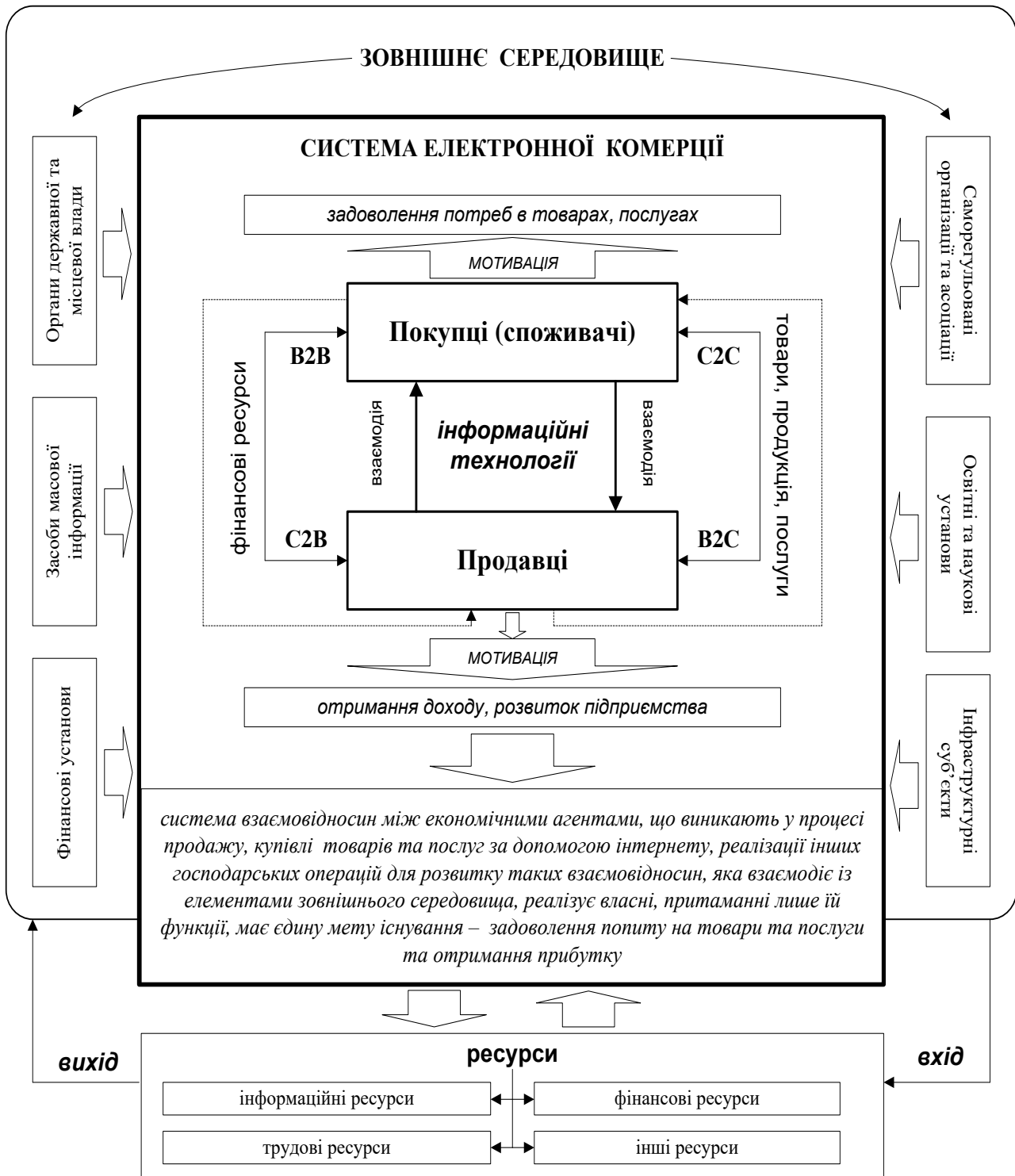

Рис. 1. Система електронної комерції (систематизовано авторкою)

Дослідження системи електронної комерції як цілісної системи дало змогу також поглибити теоретичні положення щодо її становлення в частині визначення передумов формування такої системи, її функцій, принципів функціонування й розвитку, перелік та опис яких подано на рис. 2.

Зокрема, під час дослідження теоретико-методичних положень системи електронної комерції приділено увагу визначенню та розгляду змісту базових принципів функціонування й розвитку цієї системи.

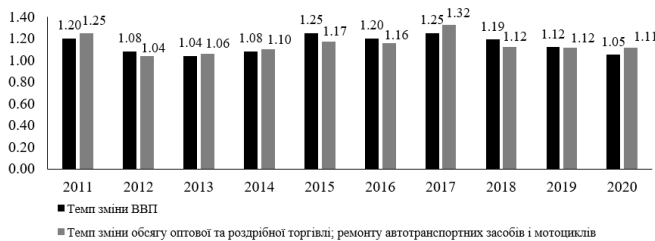

Рис. 2. Теоретичні основи функціонування й розвитку системи електронної комерції (узагальнено авторкою)

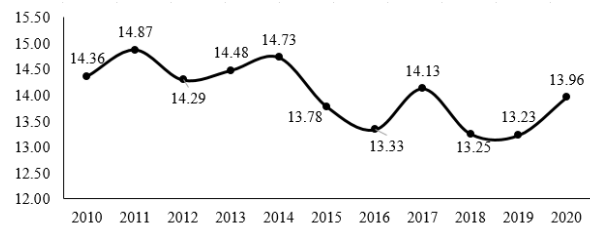
Спектр принципів розвитку зазначеної системи був розширений новим принципом інфраструктурної обумовленості, сутність якого запропоновано розуміти так: розробка та впровадження заходів розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, які створюють умови для активного й ефективного функціонування системи електронної комерції, але не належать до її структури. Таким чином, урахування цього принципу дає змогу сформулювати додаткові, допоміжні імпульси для подальшого стратегічного розвитку зазначеної системи.

У другому розділі – «Аналіз розвитку системи електронної комерції в Україні» – здійснено комплексне дослідження сучасного стану сфери торгівлі в Україні та ролі системи електронної комерції в розвитку цієї сфери; виявлено тенденції функціонування такої системи та визначено сукупність основних бар'єрів, які стримують її подальший стратегічний розвиток.

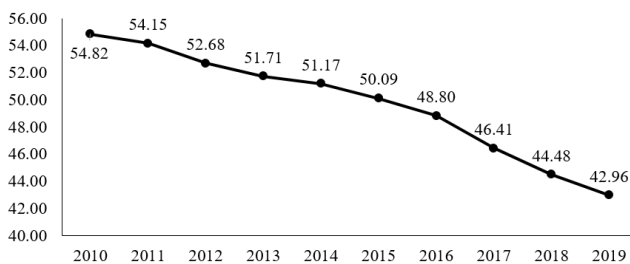
Розвиток системи електронної комерції, безумовно, визначається загальними тенденціями функціонування сфери торгівлі в країні, оскільки саме торгівля має найбільшу частку в структурі зазначеної системи. На сьогодні в жодній країні світу обсяги купівлі товарів і послуг за допомогою мережі Інтернет не перевищують відповідних обсягів оптової або роздрібною торгівлі. Відповідно, урахування сучасних тенденцій розвитку сфери торгівлі є необхідною умовою для розуміння особливостей функціонування економічного середовища, в якому розвивається система електронної комерції. У дисертаційній роботі проведено відповідний аналіз, окремі результати якого подано на рис. 3.

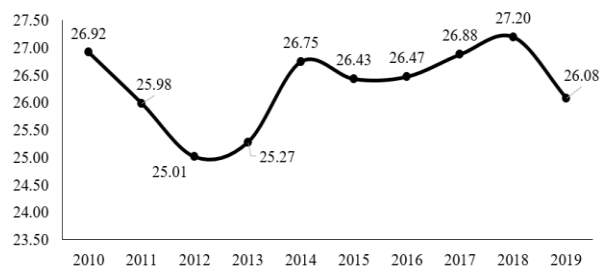
Темпи зміни ВВП та обсягу оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів

Питома вага оптової та роздрібною торгівлі у ВВП

Питома вага кількості підприємств торгівлі у загальній кількості підприємств, %

Питома вага зайнятих працівників у сфері торгівлі у загальній кількості зайнятих, %

Рис. 3. Сучасні тренди розвитку сфери торгівлі в Україні (складено авторкою на основі даних Державної служби статистики України)

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що торгівля відіграє одну з найважливіших ролей у формуванні ВВП України, що підтверджується високим

рівнем кореляції між темпами зміни ВВП і загальним обсягом оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів. У 2020 р. частка торгівлі у ВВП була 14%, що є найбільшим показником у структурі ВВП України. Така ситуація спостерігається протягом останніх десяти років. Також у сфері торгівлі на сьогодні створено понад 42% всіх підприємств, які зареєстровані в країні, та працювало у 2020 р. 26,08% всіх зайнятих працівників. Таким чином, масштаби розвитку сфери торгівлі та її важлива роль в економічному розвитку свідчать про наявність значного потенціалу розвитку системи електронної комерції в Україні в довгостроковому періоді. Зростання темпів розвитку окресленої системи також буде відбуватися в результаті активного впровадження процесів цифровізації в усі сфери сучасного суспільства, включаючи сферу торгівлі. Проаналізовано також поточні тенденції розвитку системи електронної комерції в Україні (рис. 4).

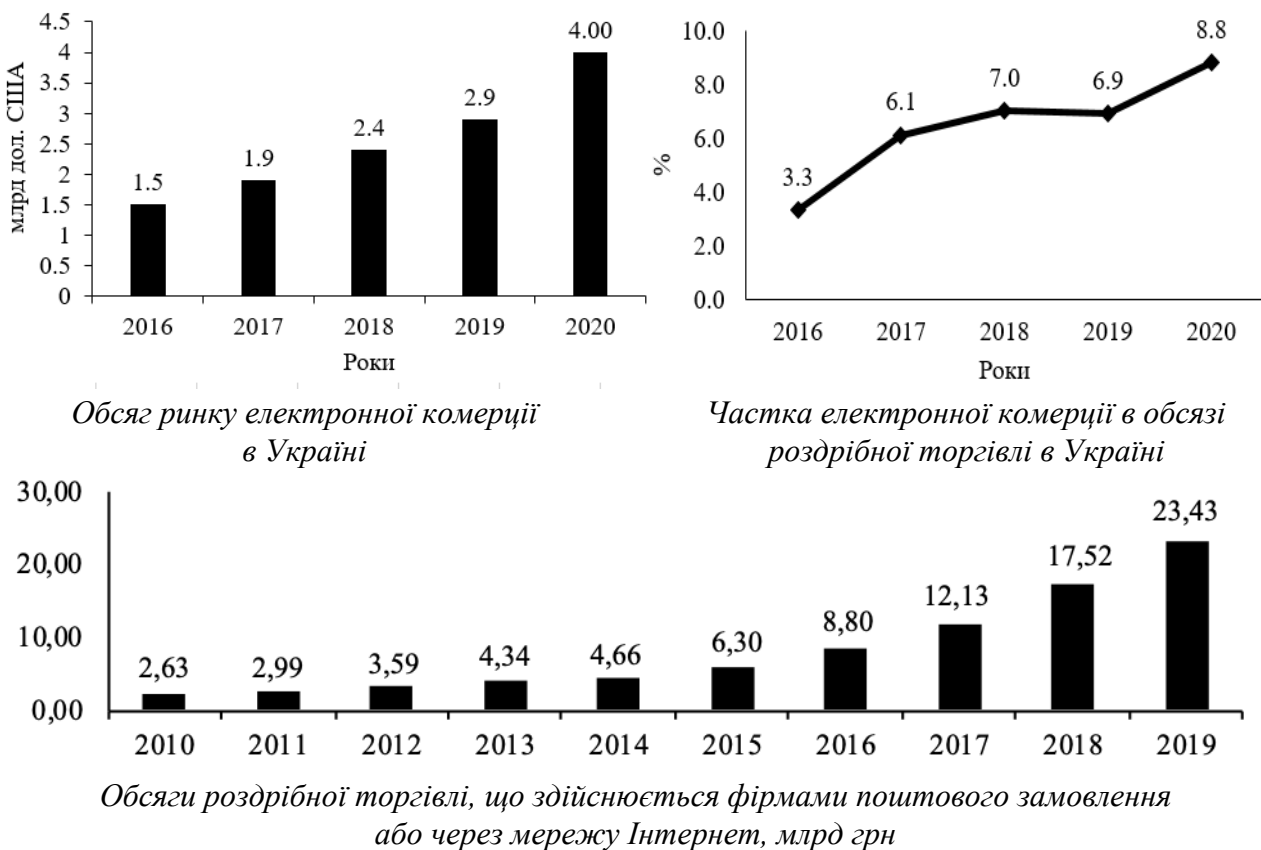

Рис. 4. Динаміка розвитку системи електронної комерції в Україні (складено авторкою на основі даних Державної служби статистики України та інформації інвестиційно-банківської компанії «Soul Partners»)

Дані рис. 4 засвідчують, що у 2020 р. обсяг ринку електронної комерції в Україні становив 4,0 млрд дол. США і продовжував зростати швидкими темпами порівняно з попередніми періодами. Усього за 2016–2020 рр. цей показник збільшився майже в три рази. У 2020 р. темп зростання обсягу ринку електронної комерції прискорився. Якщо у 2018 р. та 2019 р. зростання відбувалося в середньому на 500 млн дол. США, то вже у 2020 р. – на 1,1 млрд дол. США. Як

наслідок, відбувається зростання й частки електронної комерції в обсязі роздрібно торгівлі в Україні. У 2020 р. цей показник становив 8,8%, хоча у 2019 р. – лише 6,9%. Аналіз статистичних даних підтверджує швидкий розвиток обсягів купівлі та продажу товарів і послуг через мережу Інтернет. Зокрема, у 2019 р. обсяги роздрібно торгівлі, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет, становив 23,43 млрд грн, у 2020 р. – 17,52 млрд грн. За три останні роки цей показник зріс більше ніж у 2,5 рази.

Дослідження сучасних тенденцій розвитку системи електронної комерції дає підстави зробити такі висновки: окреслена система буде динамічно розвиватися в майбутньому й відіграватиме одну з ключових ролей в інноваційному розвитку економіки; зростуть темпи залучення суб'єктів підприємницької діяльності до процесів купівлі та продажу товарів і послуг через мережу Інтернет, оскільки це дозволяє їм отримати додаткові канали збуту продукції та підвищити рівень конкурентоспроможності; роль системи електронної комерції в розвитку світової торгівлі буде підвищуватися; поширення пандемії COVID – 19 сприяло активному розвитку системи, зміні звичок споживачів та моделі їх поведінки у сфері торгівлі; активний розвиток системи електронної комерції можливий лише за умови одночасного розвитку логістичної індустрії, розробки нових інформаційних технологій та їх активного впровадження.

Проведення ґрунтовного аналізу сучасного розвитку системи електронної комерції дало змогу також визначити та проаналізувати базові бар'єри в забезпеченні активного функціонування такої системи. Серед таких перешкод доцільно виділити такі: відсутність ефективної системи оподаткування прибутку суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють виключно в мережі Інтернет; макроекономічна нестабільність у країні, особливо на валютному ринку; низький рівень цифрової грамотності населення, що створює значний бар'єр у залученні нових споживачів, тощо. Частково окреслені перешкоди доцільно нівелювати шляхом формування ефективного інституційного середовища для забезпечення стратегічного розвитку системи електронної комерції в Україні.

У *третьому розділі* – **«Стратегічний підхід до розвитку системи електронної комерції в національній економіці»** – розглянуто стратегічні засади розвитку системи електронної комерції; формалізовано механізм такого розвитку; описано його елементи; запропоновано заходи із забезпечення стратегічного розвитку системи електронної комерції на основі визначення його основних детермінант.

Забезпечити ефективний та динамічний стратегічний розвиток системи електронної комерції в подальшому в Україні неможливо без розробки та впровадження заходів з формування якісного та сприятливого для ведення бізнесу інституційного середовища. До цього часу досліджувана система розвивалася, використовуючи власний ендогенний потенціал, враховуючи значний попит усіх економічних суб'єктів на послуги з продажу та купівлі товарів у мережі Інтернет. Проте в подальшому, щоб залишатися конкурентоспроможною на світовому ринку торгівлі, національна система електронної комерції має отримати новий поштовх до власного прискореного розвитку. Саме це обумовлює важливість

обґрунтування нових концептуальних положень для розробки наукових та прикладних заходів щодо розвитку системи.

У зв'язку із цим у дисертаційні роботи приділено увагу науковим засадам забезпечення стратегічного розвитку системи електронної комерції, а саме обґрунтуванню положень формування механізму такого розвитку. Модель такого механізму подано на рис. 5.

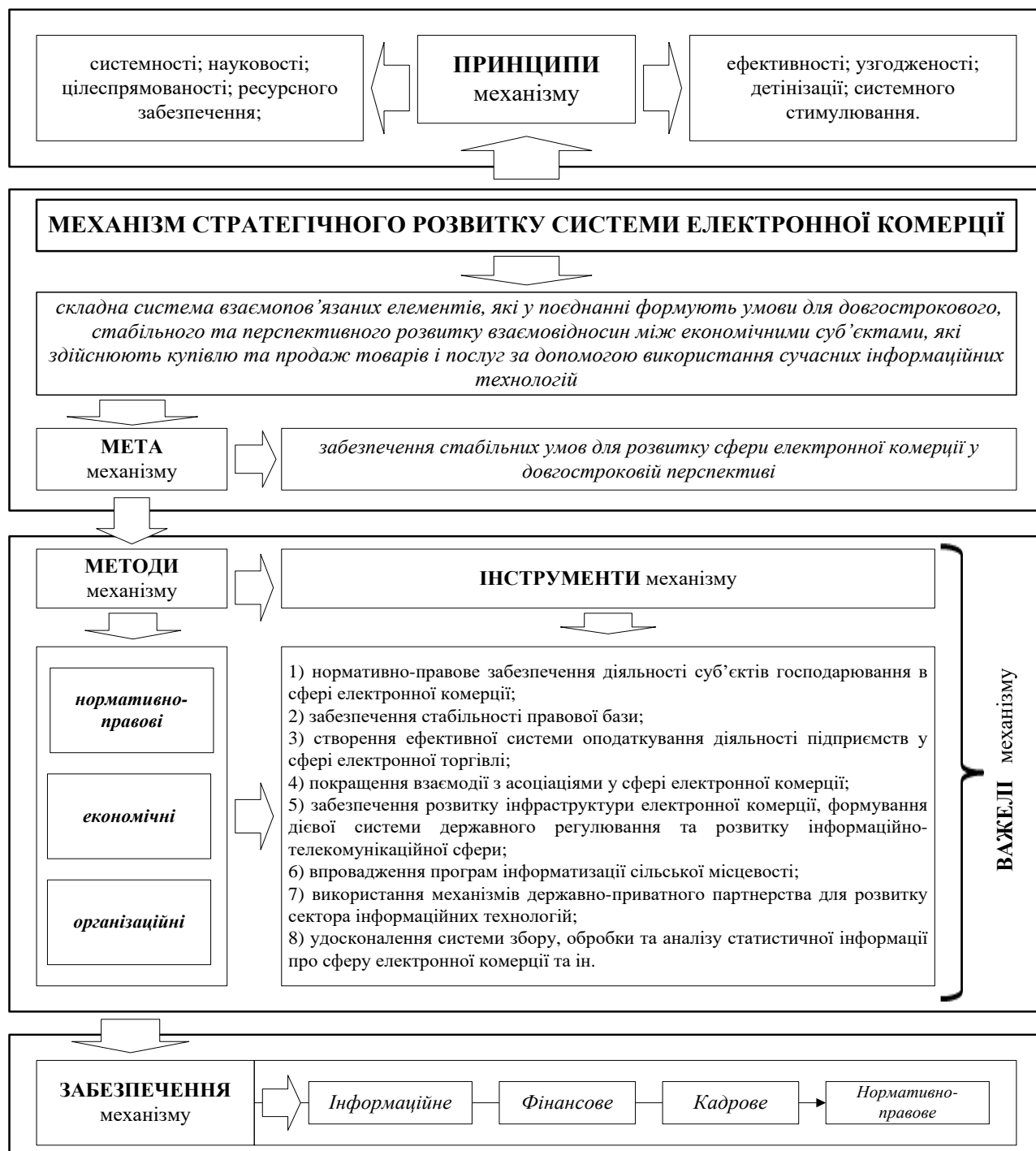

Рис. 5. Модель механізму стратегічного розвитку системи електронної комерції (складено авторкою)

Таким чином, у дисертаційній роботі поглиблено теоретико-методичні положення функціонування механізму стратегічного розвитку системи електронної комерції, що реалізовано через конкретизацію мети такого механізму, опис його функцій, основних методів та інструментів. Якісне функціонування зазначеного механізму передбачає виокремлення основних груп ресурсного забезпечення та базових принципів такого механізму, сукупність яких розширено в дисертації такими, як: принцип детінізації – урахування при розвитку системи електронної комерції необхідності впроваджувати заходи, які б сприяли зниженню рівня тінізації такої системи, стимулювати суб'єктів підприємницької діяльності до законної господарської діяльності; принцип системного стимулювання – гармонійне впровадження заходів для одночасного розвитку сфери торгівлі, системи електронної комерції, інфраструктурних об'єктів та системи захисту прав споживачів.

Для поглиблення розуміння впливу окремих чинників на стратегічний розвиток системи електронної комерції в дисертації вдосконалено науково-методичний підхід до ідентифікації таких факторів та умов зазначеного розвитку. В основі підходу – методологія кореляційно-регресійного аналізу, застосування якої дає змогу визначити залежності між окремими показниками, що характеризують рівень розвитку системи електронної комерції, та іншими параметрами, які потенційно визначають рівень і темпи такого розвитку, до яких віднесено: обсяг ВВП як індикатор економічного розвитку в країні; обсяг реалізованої продукції у сфері мобільного зв'язку; обсяг наданих інтернет-послуг; обсяг послуг у сфері поштової та кур'єрської діяльності. У результаті використання зазначеного підходу побудовано однофакторні кубічні економетричні моделі впливу зазначених показників та параметрів сукупного обсягу роздрібною торгівлі, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет. Результати моделювання подано на рис. 6.

Аналіз результатів економетричного моделювання засвідчує, що між зазначеними вище параметрами існує високий рівень кореляції. Це дає підстави стверджувати, що показник обсягу роздрібною торгівлі, котра здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет, прямо залежить від рівня економічного розвитку в країні ($R = 0,99$). Вагомий вплив на зміну зазначеного показника також справляють обсяги наданих послуг у сфері мобільного зв'язку ($R = 0,96$), надання інтернет-послуг ($R = 0,99$) й обсяг послуг у сфері поштової та кур'єрської доставки ($R = 0,99$).

Отже, проведене дослідження підтверджує важливість розвитку інфраструктури системи електронної комерції, активна розбудова якої є невід'ємною умовою функціонування зазначеної системи, підвищення темпів економічного розвитку в країні, що забезпечить створення сприятливих інституційних умов для здійснення підприємницької діяльності у сфері торгівлі, підвищення доходів громадян, стабільності національної валюти та відкритості економіки.

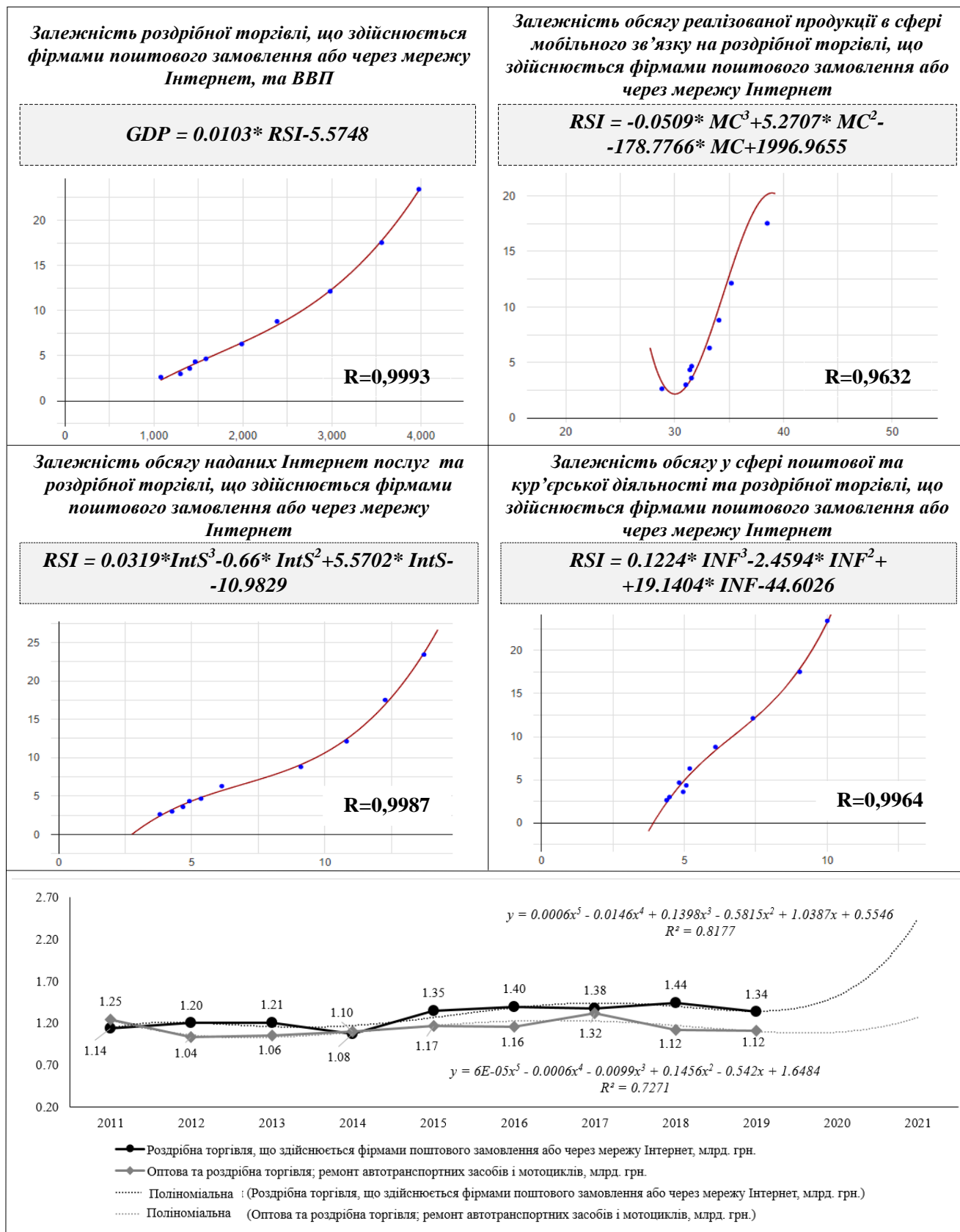

Рис. 6. Регресійні моделі залежності розвитку системи електронної комерції від економічних параметрів (розраховано авторкою)

Розробка нових інституційних заходів для активізації розвитку системи електронної комерції, які будуть спрямовані на вдосконалення економічного середовища, осучаснення підприємницької діяльності в цій системі дозволить створити передумови для залучення інвестицій до сфери торгівлі та сприятиме інноваційному розвитку національної економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоноване нове вирішення наукового завдання поглиблення теоретико-методичних засад та розробки науково-практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку системи електронної комерції в Україні. Результати виконаного дослідження дозволяють зробити такі висновки теоретичного, методичного та практичного характеру.

1. Обґрунтовано сутність системи електронної комерції. Сформульовано авторський підхід до трактування цієї системи: система електронної комерції – сукупність відносин між економічними суб'єктами, що виникають у процесі продажу, купівлі товарів та послуг за допомогою Інтернету, реалізації інших господарських операцій для розвитку таких відносин, яка взаємодіє з елементами зовнішнього середовища, реалізує власні, притаманні лише їй функції, має єдину мету існування – задоволення попиту на товари та послуги й отримання прибутку. Визначено, що основними функціями системи електронної комерції є функції мінімізації витрат; конкурентоспроможності; репутації; розвитку та системного розвитку. Роль системи електронної комерції у розвитку національної економіки реалізується через напрямки впливу системи електронної комерції на розвиток національного господарства. Виділено три групи зазначених напрямків: макросистемні; мікросистемні та інфраструктурні.

2. На основі дослідження теоретичних положень функціонування системи електронної комерції визначено базові принципи функціонування (системності; самостійності; інформаційного забезпечення; цілеспрямованості; адаптивності; відкритості; трансформації; поєднання інтересів; оміканальності) та розвитку (довіри; науковості; безперервності; динамічності; хаосу; ресурсного забезпечення; узгодженої трансформації; глобалізації) цієї системи. Сукупність принципів розвитку була доповнена принципом інфраструктурної обумовленості, який запропоновано розглядати як наявність об'єктивної необхідності розвивати підприємства, котрі додатково залучаються до розвитку системи електронної комерції, але за природою своєї діяльності не є її компонентами (логістичні, інформаційні компанії тощо).

3. Проаналізовано тенденції розвитку системи електронної комерції в Україні та їх відповідність сучасним світовим трендам. Обґрунтовано, що розвиток досліджуваної системи значною мірою визначається базовими детермінантами функціонування сфери торгівлі. Встановлено, що вплив системи електронної комерції на розвиток національного господарства стрімко зростає, що підтверджується показником питомої ваги цієї сфери у формуванні ВВП країни (більше 14%), питомою вагою кількості зареєстрованих суб'єктів підприємницької

діяльності у цій сфері у їх загальній чисельності (42%) та питомою вагою зайнятих працівників у їх кількості (26.08%). Це свідчить про значний потенціал для подальшого розвитку системи електронної комерції в Україні, що підтверджується також значними темпами зростання електронної торгівлі. У 2020 р. об'єм ринку електронної комерції в Україні становив 4.0 млрд. дол. США, а з 2016 до 2020 року збільшився майже у три рази, зростає частка електронної комерції в обсязі роздрібною торгівлі (2019 р. – 6.9%, 2020 р. – 8.8%). Аналіз сучасного розвитку системи електронної комерції та економічного середовища, в якому ця система функціонує, дозволили визначити відповідність трендів її зростання в Україні сучасним світовим трендам, враховуючи вплив Covid-19 на стан системи.

4. Визначені основні бар'єри розвитку системи електронної комерції в Україні: відсутність ефективної системи оподаткування прибутку суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють виключно в мережі Інтернет; макроекономічна нестабільність в країні, особливо на валютному ринку; низький рівень цифрової грамотності населення, що створює бар'єр у залученні нових споживачів до зазначеної системи.

5. Доведено, що стратегічний розвиток системи електронної комерції не можливо забезпечити без зміни відповідного механізму. У дисертації систематизовано концептуальні основи функціонування механізму стратегічного розвитку системи електронної комерції, деталізовано його мету, функції, принципи, методи й інструменти. Встановлено, що для стратегічного розвитку системи електронної комерції важливим є доповнення групи принципів функціонування механізму наступними: детінізації та системного стимулювання. Саме врахування цих принципів дозволить підвищити якість інституційного середовища, в якому здійснюються процеси купівлі та продажу товарів і послуг за допомогою сучасних інформаційних технологій.

6. Запропоновано комплекс стратегічних заходів активізації розвитку системи електронної комерції в Україні. Конкретизовано пріоритетні заходи стратегічного розвитку системи електронної комерції, які визначені на основі взаємозв'язку між окремими показниками розвитку системи (сукупний обсяг роздрібною торгівлі, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет) та сукупністю кількісних параметрів функціонування інших систем, які здійснюють вплив на електронну комерцію (обсяг ВВП; обсяг реалізованої продукції в сфері мобільного зв'язку; обсяг наданих Інтернет послуг; обсяг послуг у сфері поштової та кур'єрської діяльності і роздрібною торгівлі, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет). Це було реалізовано на основі використання кореляційно-регресійного аналізу та дозволило побудувати однофакторні кубічні економетричні моделі кореляції між зазначеними показниками. Таким чином, підтверджено, що важливу роль у стратегічному розвитку системи електронної комерції відіграє рівень економічного розвитку країни та якість інфраструктурного забезпечення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні

1. Zhavoronok A., **Alfimova A.** E-commerce: a bibliographic analysis. *European Journal Of Accounting, Finance & Business*. 2021. Issue 25. Vol. XV. URL: <http://www.accounting-management.ro/index.php?pag=showcontent&issue=25&year=2021> [*Index Copernicus*]. *Особистий внесок авторки: проведення ретроспективного аналізу наукових публікацій, що висвітлюють розвиток електронної комерції (0,68/0,35 друк. арк.)*

Статті в наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз

2. Циброва¹ А. В. Сутність та особливості функціонування механізму стратегічного розвитку електронної комерції. *Причорноморські економічні студії: науковий журнал*. 2017. Вип. 21. С. 172–175. [*Index Copernicus, фахове видання*]. (0,5 друк. арк.)

3. Циброва А. В. Стратегічні засади забезпечення розвитку електронної комерції. *Бізнес-навігатор. Науково-виробничий журнал*. 2018. Вип. 5 (48). С. 205–207. [*Index Copernicus, фахове видання*]. (0,48 друк. арк.)

4. Циброва А. В. Роль електронної комерції в розвитку національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 26. Ч. 2. С. 143–145. [*Index Copernicus, фахове видання*]. (0,46 друк. арк.)

5. Циброва А. В. Теоретичне обґрунтування сутності електронної комерції. *Науковий вісник Полісся*. 2020. Вип. 2 (21). С. 170–177. [*Index Copernicus, фахове видання*]. (0,55 друк. арк.)

6. Алфімова А. В. Науково-концептуальні засади обґрунтування сутності системи електронної комерції. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 54. С. 25–30. http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/54_2021/7.pdf [*Index Copernicus, фахове видання*]. (0,55 друк. арк.)

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Циброва А. В. Концептуальні положення забезпечення стратегічного розвитку електронної комерції. *Corporate governance: strategies, technology, processes* : proceedings of the II International scientific conference. Leipzig, Germany, October 26 th, 2018. Leipzig, 2018. P. 60–62. (0,21 друк. арк.)

8. Циброва А. В. Науково-концептуальні підходи до розгляду сутності електронної комерції. *Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive Environment* : proceedings of the II International Scientific Conference. Le Mans, France, May 24th, 2019. Le Mans, 2019. P. 71–73. (0,18 друк. арк.)

9. Циброва А. В. Теоретичні засади дослідження змісту електронної комерції. *From the Baltic to the Black Sea: the formation of modern economic area* :

¹ Прізвище змінено з Циброва А. В. на Алфімова А. В. відповідно до свідоцтва про зміну імені Серія 1 – ЖС № 011505 від 17 квітня 2021 р.

proceedings of the IV International scientific conference. Riga, Latvia, August 21th, 2020. Riga, 2020. P. 43–47. (0,24 друк. арк.)

10. Циброва А. В. Система електронної комерції: обґрунтування сутності та структури. *Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти*: збірник матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (м. Чернігів, 22 грудня 2020 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. С. 117–118. (0,15 друк. арк.)

11. Алфімова А. В. Передумови розвитку системи електронної комерції. *Development of socio-economic systems in a global network environment* : proceedings of the II International scientific conference. Le Mans, France, May 21–22, 2021. Le Mans, 2021. P. 14–18. (0,2 друк. арк.)

АНОТАЦІЯ

Алфімова А. В. Стратегічний розвиток системи електронної комерції в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2021.

У дисертації розкрито сутність системи електронної комерції, визначено її структуру, компонентний склад, виокремлено та описано функції, принципи функціонування й розвитку. Систематизовано напрями впливу системи електронної комерції на розвиток національної економіки, які були розподілені в такі групи: макросистемні, мікросистемні та інфраструктурні. Приділено увагу проведенню комплексного дослідження сучасного стану сфери торгівлі в Україні та ролі системи електронної комерції в розвитку цієї сфери, проаналізовано поточні тенденції функціонування такої системи та визначено сукупність основних бар'єрів, які стримують її подальший стратегічний розвиток.

У дисертаційній роботі поглиблено теоретико-методичні положення функціонування механізму стратегічного розвитку системи електронної комерції. Це здійснено через конкретизацію мети такого механізму, опис його функцій та основних методів і інструментів. Виокремлено основні групи ресурсного забезпечення та базові принципи зазначеного механізму. Для поглиблення розуміння впливу окремих чинників на стратегічний розвиток системи електронної комерції вдосконалено науково-методичний підхід до ідентифікації таких факторів та умов зазначеного розвитку, в основі якого – методологія кореляційно-регресійного аналізу. Застосування такого підходу дало змогу визначити залежності між окремими показниками, що характеризують функціонування системи електронної комерції, та іншими параметрами, які визначають темпи її розвитку.

Ключові слова: електронна комерція, інформаційні технології, комерція, національна економіка, система електронної комерції, стратегічний розвиток, сфера торгівлі, цифровізація.

АННОТАЦИЯ

Алфимова А. В. Стратегическое развитие системы электронной коммерции в Украине. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Классический приватный университет, Запорожье, 2021.

В диссертации раскрыта сущность системы электронной коммерции, определены ее структура и компонентный состав, выделены и описаны функции, принципы функционирования и развития. Систематизированы направления воздействия системы электронной коммерции на развитие национальной экономики, которые распределены в следующие группы: макросистемные, микросистемные и инфраструктурные. Значительное внимание уделено проведению комплексного исследования современного состояния сферы торговли в Украине и роли системы электронной коммерции в развитии этой сферы, проанализированы текущие тенденции функционирования такой системы и определена совокупность основных барьеров, сдерживающих ее дальнейшее стратегическое развитие.

В диссертационной работе углублены теоретико-методические положения функционирования механизма стратегического развития системы электронной коммерции. Это реализовано через конкретизацию цели такого механизма, описание его функций и основных методов и инструментов. Выделены основные группы ресурсного обеспечения и базовые принципы. Для углубления понимания влияния отдельных факторов на стратегическое развитие системы электронной коммерции усовершенствован научно-методический подход к идентификации таких факторов и условий указанного развития, в основе которого – методология корреляционно-регрессионного анализа. Применение такого подхода позволило определить зависимости между отдельными показателями, характеризующими функционирование системы электронной коммерции, и другим параметрами, которые потенциально определяют темпы ее развития.

Ключевые слова: электронная коммерция, информационные технологии, коммерция, национальная экономика, система электронной коммерции, стратегическое развитие, сфера торговли, цифровизация.

ABSTRACT

Alfimova A. V. Strategic development of the e-commerce system in Ukraine. – Qualification scientific work as the manuscript.

Dissertation for scientific degree of Candidate of Economic Science, specialty 08.00.03 – economics and management of the national economy. – Classic Private University, Zaporizhzhia, 2021.

The dissertation deepens the conceptual and categorical apparatus in terms of clarifying the content of the definition of «e-commerce», which is based on the separation and systematization of scientific approaches (functional, interactive,

structural, component, static) to consider this definition. As a result of this analysis, the content of e-commerce is proposed to be considered as a separate type of e-business, the essence of which is the formation and development of economic relations between economic agents in the sale, purchase of goods and services via the Internet, the use of digital marketing technologies. to pay their value in order to meet the demand for such goods and services and to make a profit.

Based on the outlined, the essence of the e-commerce system is also revealed, its structure, component composition are determined, functions, principles of functioning and development are singled out and described. The content of this system is proposed to be considered as follows: e-commerce system – a set of relations between economic entities arising in the process of selling, buying goods and services via the Internet, other business transactions for the development of such relations, which interacts with the environment, realizes its own, unique functions, has a single purpose of existence - to meet the demand for goods and services and make a profit. The directions of influence of the e-commerce system on the development of the national economy were also systematized, which were divided into the following groups: macrosystems; microsystem and infrastructure. The dissertation also defines a set of principles for the development of the e-commerce system, the list of which was expanded by the principle of infrastructural conditionality.

Significant attention is paid to a comprehensive study of the current state of trade in Ukraine and the role of e-commerce in the development of this area, analyzed current trends in such a system and identified a set of major barriers to its further strategic development, including: an effective system of income taxation of business entities operating exclusively on the Internet; macroeconomic instability in the country, especially in the foreign exchange market; low level of digital literacy of the population, which creates a known barrier in attracting new consumers to this system, etc.

The dissertation deepens the theoretical and methodological provisions of the functioning of the mechanism of strategic development of the e-commerce system. This is done by specifying the purpose of such a mechanism, a description of its functions and basic methods and tools. The main groups of resource provision and the basic principles of this mechanism are also identified. It is established that for the strategic development of the e-commerce system it is important to supplement the group of such principles as follows: de-shadowing and systemic incentives. It is the consideration of these principles that will improve the quality of the institutional environment in which the processes of buying and selling goods and services are carried out with the help of modern information technologies.

To deepen the understanding of the influence of certain factors on the strategic development of e-commerce, the dissertation improves the scientific and methodological approach to identifying such factors and conditions of this development, which is based on the methodology of correlation and regression analysis. The application of this approach allowed to determine the relationships between individual indicators that characterize the functioning of the e-commerce system, and other parameters that potentially determine the pace of its development.

Key words: commerce, digitalization, e-commerce, e-commerce system, information technologies, national economy, strategic development, sphere of trade.

АЛФІМОВА АННА ВЯЧЕСЛАВІВНА

**СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК СИСТЕМИ
ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ**

08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 20.10.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 60-2021/22AE.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008